

Pisalo, papir, potrpljenje: kratko razmišljanje ob simpoziju Rokopisne in tiskane knjige v arhivih in knjižnicah

Stylus, paper, patience: a short reflection on the symposium Manuscripts and early printed books in archives and libraries

Andrej Nared

Knjige v rokopisni ali tiskani obliki, ki so bile tema simpozija *Rokopisne in tiskane knjige v arhivih in knjižnicah* (organizatorja Arhiv Republike Slovenije in Narodni muzej Slovenije, Narodni muzej Slovenije – Metelkova, 25. januar 2018), najdemo v knjižnicah, arhivih in muzejih. Največ jih je v knjižnicah vseh vrst, precej manj, a vendarle, jih najdemo v muzejih. Več kot bi pričakovali jih je v slovenskih državnih in cerkvenih arhivih, kar je z nekaj izjemnimi primerki pokazala tudi razstava *Na pergamentu in papirju. Rokopisi in tiski iz mariborskih zbirk* (Narodni muzej Slovenije – Metelkova, 8. december 2017–8. februar 2018). Na ogled so bili nekateri najlepši spomeniki srednjega veka in renesanse, ki jih hranijo Nadškofijski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor in Univerzitetna knjižnica Maribor, v zgovorno celoto pa jih je zbrala avtorica razstave prof. ddr. Nataša Golob. 25 razstavljenih knjižnih del je razodevalo pretanjen občutek prepisovalcev, knjižnih slikarjev in knjigovezov, ki so prispevali svoj delež k popolnosti in lepoti knjige. Prav ta razstava je bila eden od razlogov za organizacijo vsebinsko bogatega enodnevnega simpozija.

Ostanimo s kratkim statističnim ekskurzom pri knjigah v arhivih, ki so širši javnosti gotovo manj poznane. Z dobrohotno pomočjo kolegic in kolegov je nastal izračun, ki pove, da smo v sedmih slovenskih državnih in treh cerkvenih arhivih ob koncu leta 2017 skupaj hranili za skoraj 84.000 tekočih metrov (tm) arhivskega gradiva.¹ Po delnih izračunih in ocenah je od tega za okrog 10.500 tm ali 12,5 %

---

¹ Arhiv Republike Slovenije (ARS) 27.125, Pokrajinski arhiv Koper (PAK) 6500, Pokrajinski arhiv Maribor (PAM) 16.270, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (PANG) 3640, Zgodovinski arhiv Celje (ZAC) 8200, Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL) 15.655, Zgodovinski arhiv na Ptujju (ZAP) 4000, Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL) 1150, Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM) 1100 in Škofijski arhiv Koper (ŠAK) 310.

gradiva v knjižni oziroma vezani obliki. Pri javnih (državnih) arhivih je delež v povprečju bližji 10 % (odstopata ARS s 15 % in PANG z 8 %), bistveno višji pa je delež knjižnega gradiva v vseh treh (nad)škofijskih arhivih, kjer je predvsem na račun matičnih knjig od 35 % (NŠAL in NŠAM) do kar 43 % (ŠAK).²

Morda se bo zdela naslednja primerjava nekoliko izsiljena, pa vendar: Kakšna je najpomembnejša razlika med knjigami v knjižnicah in tistimi v arhivih? Mar ni v tem, da so knjige v knjižnicah praviloma multiplikati (zbirke rokopisnih kodeksov in starih oziroma redkih tiskov so seveda izjema), medtem ko so arhivske knjige največkrat izvirniki, unikatni izdelki v pravem pomenu besede. Zato je treba biti pri ravnanju z njimi še bolj pazljiv, bolj občutljiv, saj sicer grozi nepovratna izguba informacij. Dotični urbar, samostansko kopiajno knjigo, poročno matično knjigo, zemljiško knjigo, vpisni protokol (delovodnik) gubernija ali okrajnega glavarstva bomo namreč zaman iskali v katerem koli drugem arhivu ali knjižnici.

Rešitve pretečih nevarnosti načeloma poznamo. Poleg že dlje časa opevane digitalizacije arhivskega in knjižnega gradiva je v prvi vrsti še vedno skrb za ustrezno materialno varstvo, varne depojske prostore in primerne mikroklimatske pogoje. Premnoge knjižnice, arhivi in muzeji žal poznajo take rešitve le v teoriji, saj so vzpostaviti in vzdrževanju kulturno-varstvene infrastrukture namenjena sredstva že vrsto let komajda omembe vredna. Veliko je mogoče narediti s primerno (upo)rabo gradiva, z ozaveščanjem uporabnikov, kako je treba z gradivom ravnati.

Gottfried (Godefray) von Breteuil, prior samostana Sainte-Barbe-en-Auge v Normandiji, je okrog leta 1170 zapisal, da je samostan brez knjižnice kot utrdba brez obzidja (*Clastrum sine armario quasi castrum sine armamentario*). Da je knjiga orožje, ki ga je treba pogosto vzeti v roke, pa je bil mnogo kasneje prepričan Bertolt Brecht (1898–1956).

Po mnenju Brechtovega sodobnika, avstrijskega filozofa Ludwiga Wittgensteina (1889–1951), naj bi mislec pri svojem delu potreboval pravzaprav le tri stvari, ki tičijo za (angleškimi) črkami PPP – *pen, paper, peace*. Ustvarjalci knjig iz zbirk, ki jih je bilo mogoče videti na razstavi, o njih poslušati na zanimivem simpoziju in zdaj brati v tej številki revije *Knjižnica*, so prav tako rabili PPP – pisalo, papir, potrpljenje.

---

² Pri izračunih so upoštewane knjige oziroma vezano gradivo, ki ga hranimo v arhivskih fondih in zbirkah, in ne knjige v internih arhivskih knjižnicah.

Pisarji v samostanskih, grajskih, dvornih in drugih skriptorijih so bili orožarji znanja. Podobno danes predstavljajo bibliotekarji, arhivisti, umetnostni zgodovinarji in konservatorji-restavratorji, ki preučujejo in loščijo dragocenosti zbirk starih rokopisov in tiskov. Del naše javne službe – bolj vzneseni bi omenjali poslanstvo – je, da poleg muzejev tudi knjižnice in arhivi svoje dragocenosti izvlečejo iz javnosti skritih depojev, jih strokovno obdelajo, analizirajo in umestijo v zgodovinski ali kak drugi kontekst ter nato na prijazen in atraktiven način predstavijo javnosti v obliki razstave, monografije, razprave. Zavedati se moramo, da postane arhivsko gradivo in druga pisna dediščina kulturni spomenik v polnem pomenu šele takrat, ko se ga ima možnost spominjati širša javnost in ne le za njegovo usodo odgovorni arhivist ali bibliotekar.

Za preučevanje in s tem odpiranje starih knjižnih zbirk knjižnic, arhivov in muzejev – večkrat slišimo kratico KAM – ter posledično sodelovanje vseh treh ustanov, se je treba v letu kulturne dediščine še posebej zavzeti. Ob tem ne mislimo na potrebo po organizaciji vsakoletnih srečanj (na Hrvaškem, denimo, imajo vsakoletna srečanja (seminarje) vseh treh ustanov oziroma stanovskih društev – AKM), pač pa si želimo, da bo tudi sodelovanje ustanov v znamenju PPP – pogosto, prijateljsko in (predvsem) plodno.

Simpozij *Rokopisne in tiskane knjige v arhivih in knjižnicah* ni dal vseh odgovorov na aktualne izzive, prav tako jih ne bosta dala tu objavljena prispevka uglednih poznavalk srednjeveške in zgodnje novoveške knjižne produkcije, kodikologije in knjigoveštva. Verjamemo pa, da bosta nakazala, kam vodi ta del kulturno-varstvene stroke ter kako rokopisne in tiskane knjige ohraniti za prihodnje rodove. Izhodišča poznamo, možne rešitve so nakazane, za njihovo uresničitev pa žal ne zadostujejo zgolj pisalo, papir in potrpljenje, temveč si je želeti tudi učinkovitejšo podporo kulturne in znanstveno-raziskovalne politike. Molčečnost ogrožene ali pa premalo zloščene pisne kulturne dediščine je zaskrbljujoča, potrpljenje orožarjev znanja pa najbrž tudi ni brezmejno.

---

dr. Andrej Nared

Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, 1000 Ljubljana
e-pošta: andrej.nared@gov.si